

Efekt kryzysu finansowego w krajach basenu Morza Śródziemnego.

Każdy kryzys finansowy, który miał miejsce w historii powstawał z tych samych fundamentalnych powodów. Nieuregulowany lub za mało uregulowany rynek pozwala spekulować i nie zabezpiecza powstających inwestycji, co prowadzi do wzrostu ich wartości na papierze, a ostatecznie do kryzysu, kiedy wartość rzeczywista udziałów i inwestycji jest brakująca (Beirman, 2008). Rynek ogarnia panika, która w sposób nieprzewidywalny zaczyna kształtować wartość walut, inwestycji, interesów.

Ponieważ turystyka jest niewątpliwie częścią globalnej ekonomii bez wątpienia jest również narażona na zmiany. Turystyka jest wyjątkowo podatna na wahania na rynku ekonomicznym z bardzo prostego powodu. Większość podróży wymaga dodatkowych wydatków, a podczas kryzysu dochody są przede wszystkim przeznaczane na zaspokojenie potrzeb podstawowych związanych z wyżywieniem, zamieszkaniem, rodziną. Kryzys jednak nie oznacza, że turystyka przestanie istnieć. Analizując trendy, z którymi można było się spotkać w przeszłości i które były związane z przeszłymi kryzysami ekonomicznymi na świecie (np. kryzys na światowym rynku turystycznym spowodowany wydarzeniami z września 2001 roku) wskazują, że turyści nadal będą podróżować, ale być może wydając mniej i w inny sposób.

Niniejszy artykuł jest próbą przedstawienia zmian w ruchu turystycznym, który się odbywa w krajach basenu Morza Śródziemnego. Hiszpania, Włochy, Turcja zaliczane są przez WTO do krajów, gdzie najintensywniej jest skierowany ruch turystyczny związany z turystyką wypoczynkową. Analiza obejmuje okres od początku roku 2007, do maja-czerwca roku 2009. Niestety zarówno WTO jak i poszczególne państwa europejskie należące do czołówki w rankingu przyjmujących turystów, nie mają jeszcze ostatecznych informacji dotyczących ostatniego kwartału, a nawet brakuje opracowań kompletnych dla roku 2008.

1. Ruch turystyczny na świecie i w Europie

Kryzys w turystyce przyjazdowej, związany z światowym krachem finansowym rozpoczął się w lipcu 2008 roku. Niemniej poszczególne regiony turystyczne odczuwały je z różną siłą (por. Tabela 1). W trzecim kwartale (Q3) 2008 roku ujemny udział % turystów przyjeżdżających odczuły tylko Europa (-1,4%) oraz Azja i Pacyfik (-1,8%). Pozostałe regiony turystyczne zanotowały większy udział % turystów przyjeżdżających w stosunku do roku poprzedniego (Ameryki 2,0%, Afryka 1,0%, Środkowy Wschód 4,8% - najwięcej). W czwartym kwartale (Q4) 2008 roku ujemny udział turystów przyjeżdżających w Europie (-4,7%) oraz Azji i Pacyfiku (-4,3%) powiększał się oraz stał się faktem dla regionu Ameryki (-2,2%). Jedynie Afryka i Bliski Wschód nadal mogły zanotować znaczny, dodatni przyróżony turystów zagranicznych, który wynosił adekwatnie 6,2% i 15,5% w stosunku tych samych miesięcy w roku 2007.

Od stycznia 2009 roku światowa turystyka przyjazdowa nadal popadała w coraz większy kryzys a ruch turystyczny uległ jeszcze większemu spowolnieniu. Pierwszy kwartał roku 2009 dla wszystkich regionów turystycznych na świecie z wyjątkiem Afryki (+ 1,1% w stosunku do roku poprzedniego) zapisał się jako najgorszy okres w turystyce od wielu lat. Do Europy przybyło o 13,4% turystów mniej niż w styczniu, lutym, marcu roku poprzedniego, do Azji i Pacyfiku 7,7% mniej, a do Ameryk 6,4%. Również w końcu Bliski Wschód odczuł trudną sytuację na rynku światowym i w pierwszym kwartale 2009 roku zanotował spadek w ruchu turystycznym aż o 22,4% w stosunku do pierwszego kwartału roku 2008.

Tabela 1. Międzynarodowa turystyka przyjazdowa wg regionu.

	Dane kwartalne (zmiana% w stosunku do tego samego okresu w roku poprzednim)				
	2008				2009
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1
Świat	8,6	3,9	-0,6	-2,4	-10,6
Europa	6,3	1,6	-1,4	-4,7	-13,4
Azja i Pacyfik	8,4	3,4	-1,8	-4,3	-7,7
Ameryki	9,8	3,7	2,0	-2,2	-6,4
Afryka	6,7	3,6	1,0	6,2	1,1
Bliski Wschód	24,3	35,8	4,8	15,5	-22,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie UNWTO World Tourism Barometer, 2009.

Ruch turystyczny w Europie, najczęściej odwiedzanym regionie na świecie, zareagował na zawirowania na rynku finansowym bardzo szybko i utrzymuje się na poziomie ujemnym, podobnie jak w innych regionach, do chwili obecnej. Jednakże kształtuje się on różnie, w zależności od subregionu (por. Tabela 2).

Tabela 2. Międzynarodowa turystyka przyjazdowa w Europie wg subregionu.

	Dane kwartalne (zmiana% w stosunku do tego samego okresu w roku poprzednim)				
	2008				2009
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1
Europa	6,3	1,6	-1,4	-4,7	-13,4
Europa Północna	7,5	0,4	-4,1	-8,9	-12,5
Europa Zachodnia	7,3	-2,1	-3,6	-3,5	-14,0
Europa Centralna/Wschodnia	4,6	4,6	3,6	-4,6	-14,4
Europa Południowa/Basen Morza Śródziemnego	5,8	3,6	-1,2	-4,3	-12,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie UNWTO World Tourism Barometer, 2009.

Subregionem, który już w drugim kwartale 2008 roku zanotował negatywne zmiany w ruchu turystycznym była Europa Zachodnia (-2,1% w stosunku do roku poprzedniego). W kwartale trzecim roku 2008 tylko Europa Centralna/Wschodnia miała dodatni udział procentowy w ruchu turystycznym w stosunku do roku poprzedniego (3,6%), a Europa Północna (-4,1%), Zachodnia (-3,6%) oraz Południowa (-1,2%) były już pod wpływem ogólnoświatowego kryzysu. Zmiany te, w dużym tempie pogłębiały się w kwartale czwartym roku 2008, a w pierwszych miesiącach osiągnęły już kilkunastoprocentowe różnice. Każdy z regionów zanotował duży spadek w przyjazdach turystycznych, niemniej można zauważyć, że region basenu Morza Śródziemnego pomimo dużych strat, utrzymywał się najlepiej.

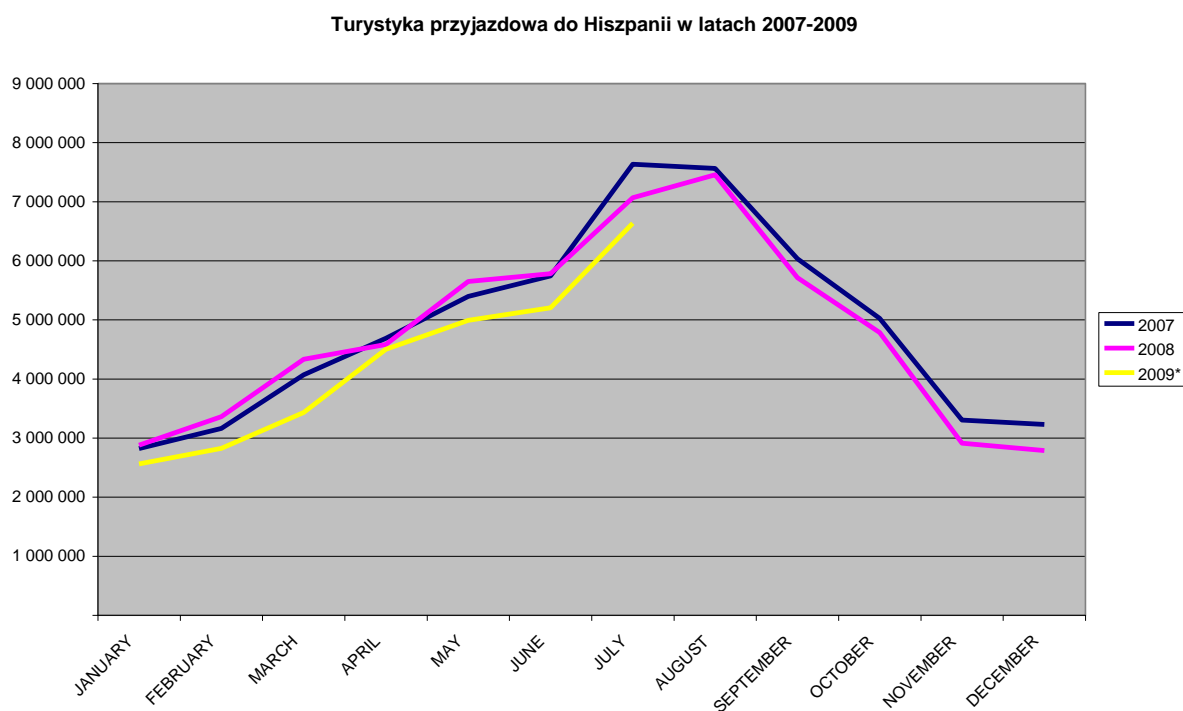
Powstała sytuacja jest prawdopodobnie uzależniona w dużej mierze od celu wizyt turystów do poszczególnych subregionów Europy. Europa Zachodnia, do której należą kraje takie jak Francja, Niemcy, Szwajcaria, Holandia, Belgia, Austria, są w większości przypadków celem wizyt biznesowych, rzadziej krajami kojarzonymi z turystyką wypoczynkową, natomiast kraje Europy Południowej (min. Grecja, Włochy, Malta, Hiszpania, Portugalia), to zdecydowanie główny kierunek wyjazdów wakacyjnych.

2. Kraje basenu Morza Śródziemnego

Jak wykazano w analizie powyżej kryzys finansowy 2008/2009 dotknął każdy region na świecie i ma wpływ na każdą z dziedzin gospodarki, również turystykę. Jednakże, niezależnie od przewidywań ekonomistów, dyskusji na temat zakresu i rozmiaru kryzysu, ludzie nadal będą zarabiać oraz generować dochody ze swojej pracy. Większość z nich będzie chciała odpocząć i skorzystać z wakacji, brać śluby i wyjeżdżać na miesiące miodowe. Ruch turystyczny w krajach, o głęboko zakorzenionych tradycjach turystycznych będzie trwał nadal.

Z pewnością do takich krajów należy Hiszpania, Włochy i Turcja. Hiszpania jest najchętniej w Europie odwiedzany kierunkiem w celach pobytowych, wypoczynkowych, rekreacyjnych (przede wszystkim Baleary i Wyspy Kanaryjskie). Jest głównym miejscem wypoczynku turystów z krajów skandynawskich, Wysp Brytyjskich, Francji i Niemiec. W roku 2008 Hiszpanię odwiedziło 59 milionów turystów, a w 2008 roku 57 milionów (Instituto de Estudios Turisticos, 2009). Największy ruch turystyczny przypada w miesiącach letnich, czyli lipcu i sierpniu, kiedy liczba zagranicznych turystów osiągnęła wartość ponad 7,5 miliona w roku 2007 (por. Rycina 1). Jednak w dobie kryzysu, również taka potęga na rynku usług turystycznych jak Hiszpania, nie uchroniła się przed negatywnymi skutkami krachu. W lipcu 2009 roku, do Hiszpanii przyjechało tylko 6 mln 600 tys. turystów, co jest wynikiem gorszym o 400 tys. w stosunku do roku 2008 i aż o 1 mln w stosunku do roku 2007, który było dla Hiszpanii rekordowym.

Rycina 1. Turystyka przyjazdowa do Hiszpanii w latach 2007-2009.

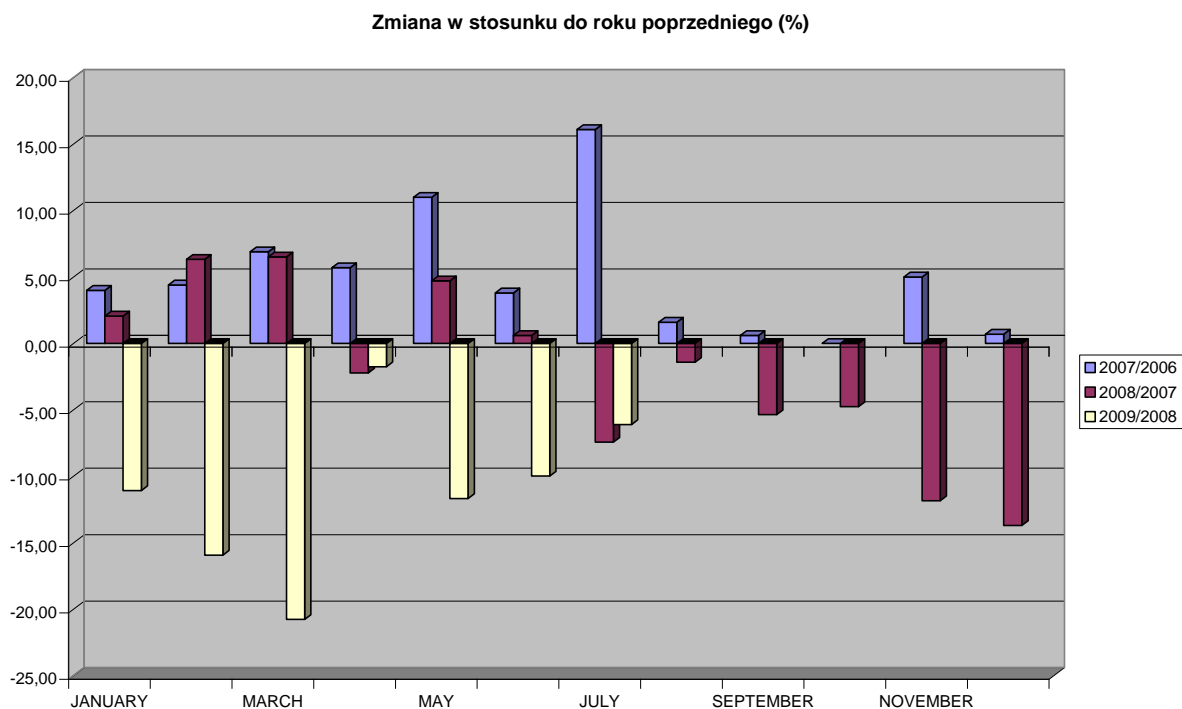

Źródło: Instituto de Estudios Turisticos, 2009

Analizując przyjazdy turystów do Hiszpanii według udziału procentowego w stosunku do roku poprzedniego, można wnioskować, że największy spadek rozpoczął się od miesiąca listopada 2008 (-11,8%) i do lipca 2009 nadal był na bardzo wysokim ujemnym poziomie: grudzień 2008 - -13,6%, styczeń 2009 - -11,0%, luty - 15,9%, marzec -20,8%.

Jedynie w miesiącu kwietniu, w którym obchodzone są Święta Wielkanocne różnica pomiędzy rokiem 2008 i 2009 prawie się wyrównuje i wynosi tylko -1,75% (por. Rycina 2).

Rycina 2. Turystyka przyjazdowa do Hiszpanii – zmiana w stosunku do roku poprzedniego (%)

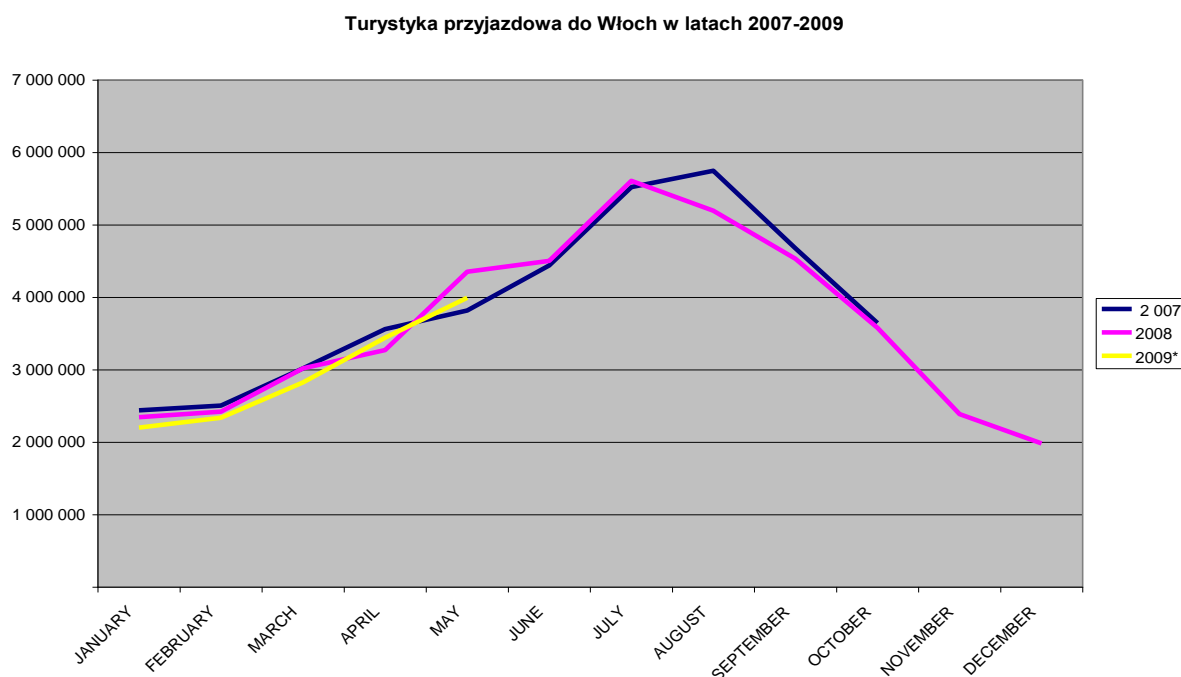

Źródło: UNWTO World Tourism Barometer, 2009.

Podobnie sytuacja przedstawia się we Włoszech, które są zaliczane przez WTO do pięciu najczęściej odwiedzanych krajów świata (w 2006 i 2007 roku na 5 miejscu).

Włochy co roku przyjmują ponad 40 mln turystów (por. Rycina 3). Do Włoch, podobnie jak do Hiszpanii, najchętniej turyści przyjeżdżają w okresie letnim od czerwca do sierpnia (ponad 5 mln turystów w lipcu i sierpniu 2007 i 2008 roku). Pierwszym miesiącem, w którym można było odczuć efekt globalnego kryzysu finansowego, w turystyce do Włoch był sierpień 2008. Przyjechało prawie 600 tys. turystów mniej niż w roku poprzednim. W miesiącach następnych, aż do maja 2009 w każdym miesiącu liczba turystów była mniejsza niż w roku 2007 lub 2008.

Rycina 3. Turystyka przyjazdowa do Włoch w latach 2007-2009.

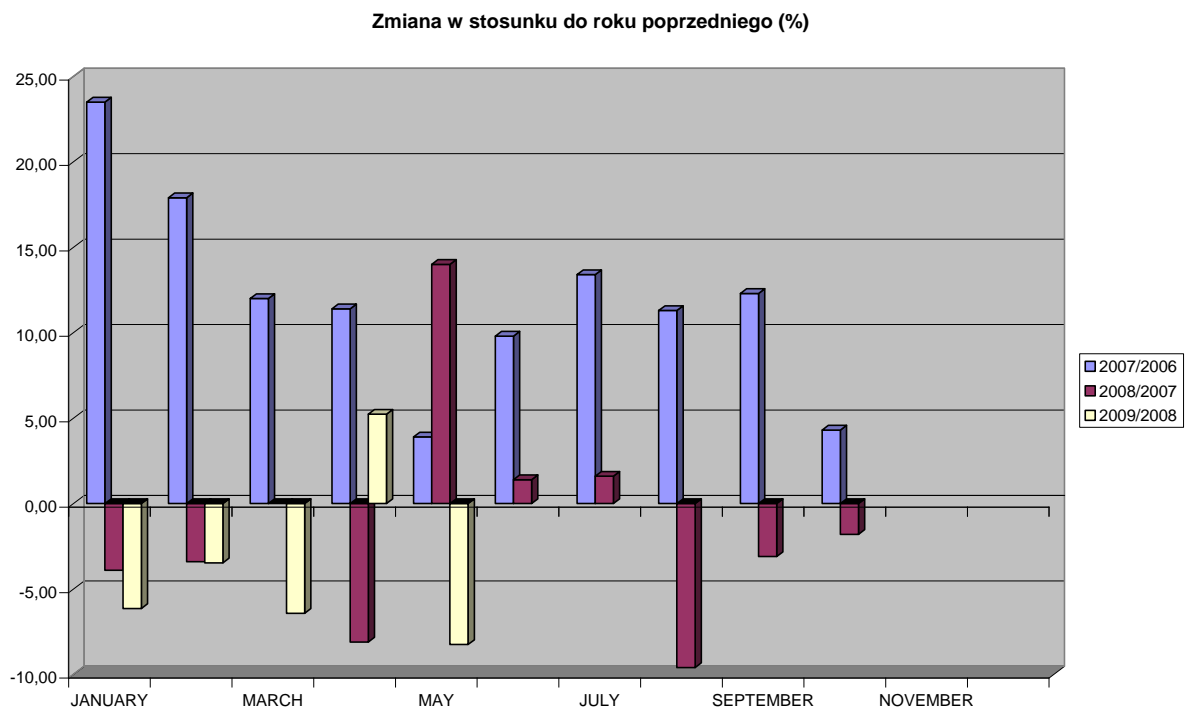
Źródło: Banca d'Italia, 2009.

Jedynym wyjątkiem był kwiecień 2009 roku, kiedy do Włoch przyjechało 3 mln 444 tys. turystów, o 200 tys. więcej niż w roku 2008. Oczywiście liczba przyjazdów do Włoch, w szczególności do Rzymu, stolicy apostolskiej, wiązała się w miesiącu kwietniu ze świętami wielkanocnymi, które mają szczególne znaczenie w religii chrześcijańskiej.

Zmiany w turystyce przyjazdowej do Włoch od sierpnia 2008 oraz w roku 2009 w stosunku do lat poprzednich są oczywiście niekorzystne (z wyjątkiem wcześniej omawianego kwietnia 2009 – 5,23% w stosunku do roku poprzedniego), ale nie przekraczają wartości powyżej 10% (-9,60% z pierwszego miesiąca kryzysu – sierpnia 2008) (por. Rycina 4).

Analizując dynamikę wzrostu liczby turystów we Włoszech w ostatnich latach, a przede wszystkim w roku 2006 i 2007, gdzie zmiany procentowe w stosunku do lat poprzednich osiągały nawet wartości 23,5% (styczeń 2007), można wnioskować, że pomimo kryzysu kraj ten jest cały czas bardzo popularny.

Rycina 4. Turystyka przyjazdowa do Włoch – zmiana w stosunku do roku poprzedniego (%).

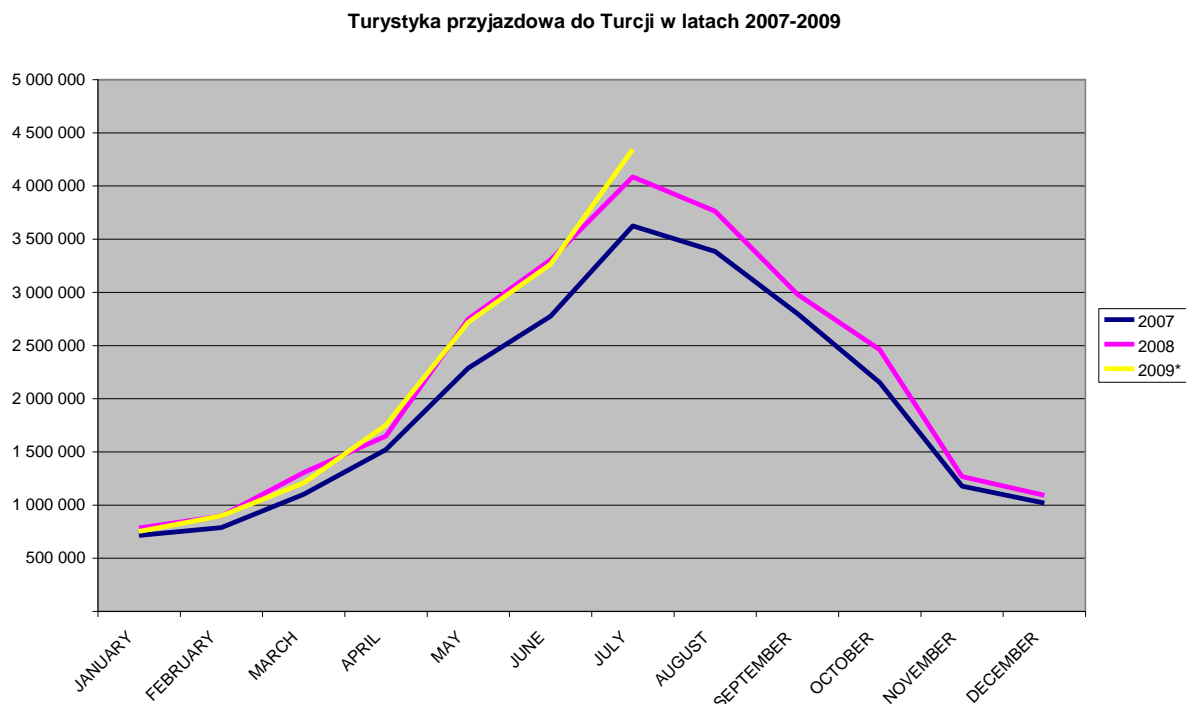

Źródło: UNWTO World Tourism Barometer, 2009.

Trzecim krajem basenu Morza Śródziemnego, który został poddany analizie jest Turcja. Turcja w latach 2004-2007, była na dziewiątym miejscu w rankingu najczęściej odwiedzanych krajów świata, z największą (obok Chin) dynamiką przyrostu liczby turystów zagranicznych (26,1% w roku 2004/2003). Ze względu na nieco nasycony już rynek turystyki pobytowej w Hiszpanii, Grecji lub Włoszech, turyści z Europy Zachodniej, a przede wszystkim Wschodniej i Centralnej coraz częściej decydują się na wypoczynek na plażach południowej Turcji.

W roku 2007 do Turcji przyjechało ponad 23 mln 300 tys. turystów, a w roku 2008 ponad 26 mln 300 tys. (por. Rycina 5). Podobnie jak w pozostałych krajach basenu Morza Śródziemnego, Turcja najczęściej odwiedzana jest w miesiącach letnich, tzn. w lipcu i sierpniu, kiedy liczba turystów przyjeżdżających przekracza 4 mln (4 mln 084 tys. w lipcu 2008, 4 343 tys. w lipcu 2009 roku). Najmniej turystów odwiedza Turcję w styczniu oraz w lutym (niecały milion), ponieważ temperatury powietrza oraz wody nie są na tyle wystarczające, aby móc korzystać z najważniejszych atutów regionu Antalai czyli plaży i morza.

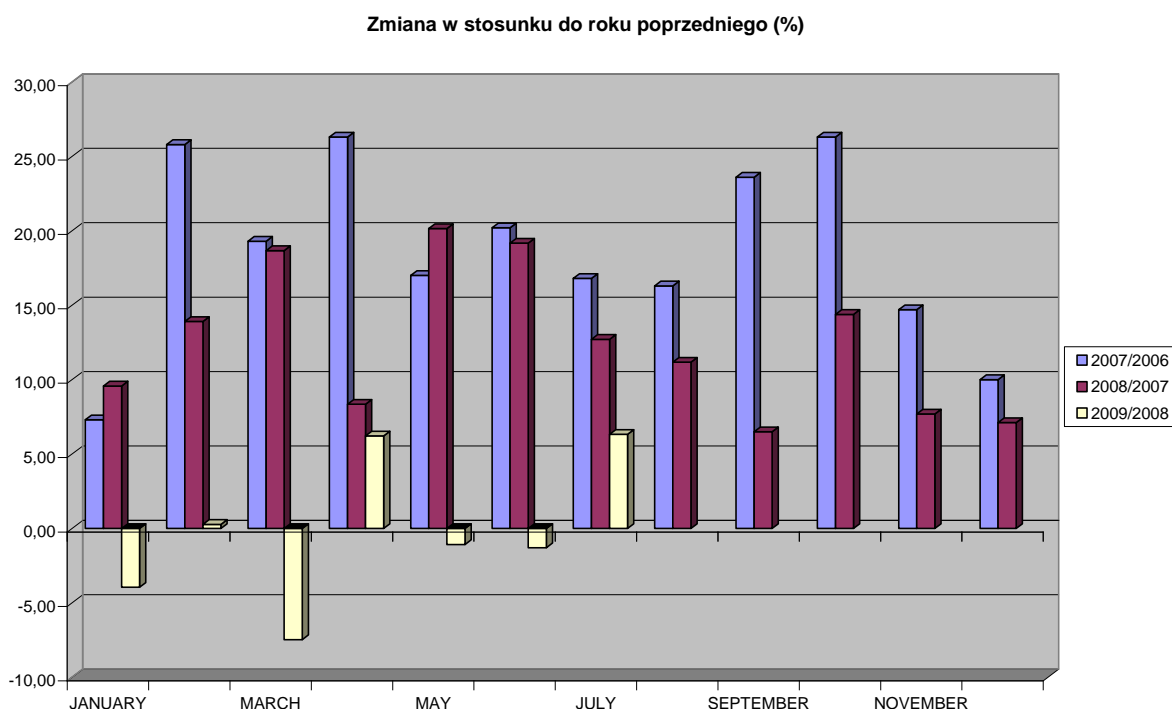
Rycina 5. Turystyka przyjazdowa do Turcji w latach 2007-2009.

Źródło: Ministry of Culture and Tourism and Central Bank, 2009.

Podane przez Ministry of Culture and Tourism and Central Bank w Turcji informacje oraz dane dotyczące turystyki przyjazdowej ewidentnie dowodzą, że kryzys gospodarczy jedynie nieznacznie wpłynął na liczbę turystów odwiedzających ten region. Do końca roku 2008 nie zanotowano jakichkolwiek negatywnych zmian (por. Rycina 6). Dopiero na początku 2009 roku, odsetek turystów przyjeżdżających do Turcji w stosunku do roku poprzedniego był ujemny (w styczniu wynosił -3,96%) i nie był to trend utrzymujący się przez następne miesiące, ponieważ zarówno w lutym, kwietniu i czerwcu odsetek przyjeżdżających turystów do Turcji w stosunku do roku poprzedniego był dodatni (w lutym 0,27%, w kwietniu 6,21%, w lipcu 6,32%).

Rycina 6. Turystyka przyjazdowa do Turcji – zmiana w stosunku do roku poprzedniego (%).

Źródło: UNWTO World Tourism Barometer, 2009.

WTO przewiduje, że w roku 2009 turystyka międzynarodowa osiągnie pułap od -4% do -6% w stosunku do roku poprzedniego (WTO, 2009). Dotyczyć to ma wszystkich regionów z wyjątkiem Afryki, dla której przewiduje się wzrost ruchu turystycznego na poziomie 1% do 5%. Dla pozostałych regionów przewidywany przyrost jest negatywny: dla Europy (-8% do -5%), Azji i Pacyfiku (-4% do -1%), Ameryk (-6% do -3%) i Środkowego Wschodu (-10% do -5%).

W krótkim lub średnim okresie jest prawie pewne, że utrzyma się trend, w którym turyści będą mniej wydawać na podróże. Utrzymają się te rynki, które potrafią zaadaptować się do nowych warunków i skierować się do odbiorcy dysponującego mniejszą gotówką. Prawdopodobnie ucierpią te instytucje, które oferują turystykę luksusową (np. rejsy dalekomorskie), a przetrwają produkty niskobudżetowe i niskokosztowe.

Analiza ruchu turystycznego w Hiszpanii, Włoszech i Turcji może być tego najlepszym przykładem. Koszt wakacji w Hiszpanii i Włoszech jest zdecydowanie wyższy od nakładów finansowych, jakie turyści ponoszą spędzając urlop w takich samych warunkach w Turcji. Dane statystyczne dowodzą, że Turcja będzie jednym z tych nielicznych regionów na świecie, który na kryzysie bardzo zyska.

Bibliografia;

1. Beirman D., Tourism and the Global Economic Crisis of 2008, eTurboNews, 2009.
2. UNWTO World Tourism Barometer, WTO, 2009.